

Список літератури

1. Кучерявий В.П. Фітомеліорація / Кучерявий В.П. – Львів: Світ, 2003. – 540 с.: іл.
2. Морозов Г.Ф. Учение о лесе / Морозов Г.Ф. – Л. – М.: Госиздат, 1925. – 360 с.

Раскрывается характер внутривидовой конкуренции особей туи западной 'Fastigiata' в рядовых посадках.

Туя западная, внутривидовая конкуренция, рядовые посадки.

Western white cedar, which is well adapted to natural, in poor soil conditions and miroklimatychnyh city streets and squares worse developing fruits rarely observed premature drying of branches.

Western thuja, intraspecific competition, water shortage.

УДК 001.8; 711 [3+2]; 234. [322.4+372.4]

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИСУ КОМПЛЕКСНОЇ ЗЕЛЕНОЇ ЗОНИ М. САМБІР (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XXI ст.)

**В.П. Кучерявий, доктор сільськогосподарських наук,
І.І. Гнатишин, здобувач*
Національний лісотехнічний університет України**

Проблемі розвитку малих міст в Україні приділяється мало уваги як в наукових розробках та обґрунтуваннях, так і у реальній дійсності. До таких міст належить і Самбір, який вже вичерпав свій територіальний потенціал, тому гостро постає проблема подальшого розвитку його територій та прилеглих земель. Для раціонального планування території міста та околиць було досліджено урбаністичні процеси міста Самбір у період кінця XVIII – початку XXI ст. та визначено історичні, природні, урбоекологічні та антропогенні чинники впливу на ландшафтно-просторову організацію території міста.

Комплексна зелена зона, відкриті простори, місто, урбанізація.

У період інтенсивної урбанізації гостро постає питання територіального розвитку міста Самбір та його околиць. На тепер необхідно визначити напрями подальшого територіального розвитку міста. Отже, актуальною стає необхідність дослідження і визначення генезису урбанізаційних процесів для планування і проектування розвитку міста з урахуванням середовища та специфіки його функціонування і розвитку. Це збільшує потребу у проведенні дослідження та визначенні основних передумов формування комплексної зеленої зони. Поняття зеленої зони міста як

---

* Науковий керівник – доктор сільськогосподарських наук В.П. Кучерявий

© В.П. Кучерявий, І.І. Гнатишин, 2012

єдиної системи міських та заміських зелених насаджень тісно пов'язане з урбанізаційними процесами, які виникли на противагу некерованій урбанізації природних комплексів та погіршенню навколишнього середовища.

Постановка завдання. Створення зеленої зони міста, як цілісної системи озеленення, потребує вивчення її ландшафтної, екологічної та функціональної структури. Для раціонального планування території міста та околиць досліджуємо ці аспекти у період кінець XVIII – початок XXI ст., оскільки до кінця XVIII ст. м. Самбір мало уже сформовану планувальну структуру, яка закладалась у період середньовіччя.

Мета дослідження – виявити особливості формування комплексної зеленої зони м. Самбір.

Матеріали і методика дослідження. Картографічні, історичного аналізу, моделювання. Об'єкт дослідження – комплексна зелена зона м. Самбір. Предмет дослідження – динаміка розвитку комплексної зеленої зони м. Самбір (кінець XVIII – початок XXI ст.)

Результати та обговорення дослідження. За офіційними даними, Самбір заснований у 1390 році [6], хоча деякі дослідники вважають цю дату початком нової фази розвитку давніх оборонних осель Погонича та Сідлища (Старе Селище). До 1450 року в актах місто згадується з подвійною назвою «Новий Самбір або Погонич». У документі зазначено, що заселення міста дозволено від границь села Стрілковичі і аж до границь села Губич (тепер Бабино), виділивши для цього 10 ланів [7]. Для пасовища залишалася територія, яка мала назву Скониця і, яка, імовірно, використовувалася з давніх часів для випасу худоби і так і лишилася громадським пасовищем. По сусідству існували ще три поселення – Горішня, Середня і Дільна. З розвитком міста вони перетворюються на передмістя.

На початок приходу австро-угорської влади місто складалося із двох основних частин: забудови та агроландшафтів. Незначна кількість землі припадала на прирічкову долинну територію та рукотворні ландшафти – міські парки. Лісових площ Самбір не мав. Насправді, Самбірська громада мала невелику ділянку вільхового лісу на передмісті Нижньому. Але цей ліс не годився для будівництва, тому на підставі особистих привілеїв польських королів у 1558, 1566, 1593 та 1672 рр. місто мало право на вирубування лісу поблизу села Сприня (16 км від Самбора). Цей ліс використовувався для укріплення міста, спорудження будинків та опалення. У період Австро-Угорської імперії цісар Йосиф II виділив із земель села Сприня 719 моргів 464 кв. сажні (414 га) лісової площі для потреб міста. Імовірно, це була ділянка, якою самбірчани користувалися здавна.

Оскільки у XVIII ст. будівництво велось здебільшого з каменя, то потреба у лісових площах зменшилася. Можливо тому основну увагу самбірчани приділяли агрокультурам. Адже місто могло існувати та розвиватися за наявності дешевих продуктів харчування із навколишніх сіл. Отже, околиці міста активно освоювалися для сільськогосподарського використання. Наприкінці XVIII ст. громади передмість володіли землею від 7 до 11,25 ланів [7]. На початку XVIII ст. на території Самбора з'являється

ділянка спеціального призначення, а саме цвинтар, на якому ховали всіх християн, котрі померли від епідемій. Ділянку для кладовища площею кілька моргів міська влада виділила у 1705 році за межами мурів наприкінці вулиці Дрогобицької, де закінчувалося місто і починались орні поля [8]. У 1899 р. кладовище перенесли на вул. Бісковицьку, за залізничною колією [3].

У кінці XVIII ст. забудова міста являла собою видовжену вузьку смугу вздовж дороги Львів – Ст. Самбір з чітко окресленим центральним ядром міста. Вперше планувальну структуру міста було зображено на карті Міга 1779–1782 рр. З півночі і півдня територія обмежувалася річками Стривігор та Дністер. До середини XVIII ст. ще прослідковуються залишки оборонних укріплень. Не виключено, що на одному з періодів їх розбудови вони утворювали бастіони, про що свідчить конфігурація вулиць середмістя. У ході знесення мурів і вирівнювання території з південного боку поступово були засипані два ставки: Королівський і Львівський, де виникла торгова площа, поблизу бернардинського монастиря виник парк. Незважаючи на стрімкий розвиток забудови, під кінець століття місто оточували численні городи, поля, сади та парки. Біля окружного суду був розпланований Кримінальний парк, на вихилівці – Домініканський парк, і у кінці вул. Ткацької – Малий парк, а у середмісті «малий обгород» із площею [3].

У 30–60-х рр. XIX ст. місто мало 323 муровані будинки, з яких 108 розташовувалося поміж міськими мурами та валами. Садиби з присадибними ділянками займали понад 200 га. Основну частину становила рілля (понад 2000 га), а решта виділялося під сінокоси і пасовища. Станом на 1820 р. площа міста становила 2677,69 га і при цьому функціональний поділ не змінився [3].

У 70-х роках значення Самбора у системі міст Галичини значно зростає. І не зважаючи на те, що чисельність населення зростає, простежується тенденція до зменшення кількості господарств. Розпочалося серйозне будівництво доріг. До XIX ст. дороги були виключно ґрунтовими, і під час тривалих дощів ставали важко прохідними. Така ситуація тривала скрізь на Самбірщині аж до середини XIX ст., коли у 1858 р. проклали перше шосе Самбір–Дрогобич. У 1890 р. через Самбір проходили дороги до Перемишля через Хирів, до Стрия, Турки і Львова.

Восени 1872 р. почала функціонувати перша залізнична колія із Самбора до Хирова, згодом до Стрия. У 1902 р. через Самбір прокладають залізницю зі Львова, а в 1904 її продовжили до Сянок. У цьому ж році перебудували і розширили на схід від міста нову залізничну станцію.

Незважаючи на стрімкий розвиток забудови на початку XX ст. середмістя Самбора оточували численні городи, поля, сади і парки. За часів радянської влади у 1940 р. розрівняли старе кладовище, де ховали померлих від холери, а на його місці розпланували парк відпочинку для молоді. На місці боліт біля вулиці Львівської розпланували великий міський парк [4]. Роком заснування вважається 1972 р. Створений він був з метою збереження цінних місцевих порід дерев, які тут росли: дуб, клен, явір та ін. Початкова площа парку становила 15 га [5]. Він належить до

шести пам'яток загальнодержавного значення у Львівській області. На початку ХХ ст. з'явився ще один парк спортивного товариства «Сокіл» [4].

Повоєнні роки торкнулись перерозподілу землі довкола міста. Із створенням колгоспів землі сільськогосподарського використання, що належали місту, відлучили і передали у колективну власність [3].

До 30-х рр. ХХ ст. державні гостинниці, воєводські і повітові були битими (шутрованими), а гмінні – ґрунтовими. Через Самбірський повіт простягалися дві державні гостинці: Хирів – Самбір – Дрогобич та Львів – Самбір – Сянки. Перші спроби поліпшити найважливіші шляхи – державні гостинці, устилаючи їх не шутром, а базальтовою бруківкою належать до кінця ХІХ – початку ХХ ст., а вулиці у Самборі стали брукованими лише у 30-х рр. ХХ ст.

З появою автотранспорту, на Самбірщині це 50–60 рр. ХХ ст., головні автошляхи розширили і спрямили, дорожнє полотно перекрили пісковикомим щебенем та асфальтом. А у 70–80 рр. всі дороги в районі і всі вулиці у Самборі заасфальтували. Навколо Самбора з півночі і півдня проклали об'їзні дороги.

За часів радянської влади через Самбірський район прокладено відреставровані чи капітально відремонтовані такі важливі автомагістралі з асфальтовим покриттям: Львів – Самбір – Ужгород та Стрий – Дрогобич – Самбір – Хирів з відгалуженнями в околицях Самбора на Борислав, Мостиська та Нижанковичі [2].

Станом на 1995 р. у Самбірському районі шляхами сполучення було зайнято 696 га земельних угідь, це 0,7% від всього земельного фонду [2].

Друга половина ХХ ст. ознаменувалася розвитком промисловості та появою багатоповерхової та індивідуальної малоповерхової забудови. Чималі площі сільськогосподарського використання були виділені під будівництво промислових та військових об'єктів, а також для розбудови виробничих приміщень. Ці об'єкти споруджувались як на території міста (близько 40 % території), так і за його межами. Загалом на початок ХІХ ст. площа міста скоротилася до 1548 га. Близько 20 % відводилося під житлову забудову, включаючи присадибні ділянки, насадження загального користування та сади становили 13 % і 19 % – агроландшафти. У 1980–90 рр. у межах Самбора майже не залишилося вільних земель для житлової забудови. Багато мешканців міста змушені були купувати земельні ділянки під забудову у сусідніх селах. Отже, за межами міста утворилися житлові та промислові території, що активно використовуються містом.

Висновки

Аналізуючи стан відкритих просторів, починаючи з ХV ст. прослідковуємо тенденцію до зменшення їх площі. У ХV–ХVІІ ст. у межах сучасної комплексної зеленої зони відкриті простори були переважаючими, забудова була представлена незначними площами. У кінці ХVІІІ ст. забудова займала 8 %, а відкриті простори були представлені агроландшафтами, лісами, сінокосами, пасовищами та внутріміськими зеленими насадженнями (загалом 80 %). Впродовж ХІХ ст. простежується зростання забудови

ваних територій, а площі відкритих просторів, дещо зменшившись, становлять близько 75 %. Ця ж тенденція спостерігається на початку ХХ ст., проте функціональний уклад не змінюється і зберігається те ж пропорційне відношення територій. Друга половина ХХ–початок ХХІ ст. характеризується розвитком промислової та військової забудови (близько 40 %), 20 % відводилось під житлову забудову, включаючи присадибні ділянки, насадження загального користування та сади становили 13 % і 19 % становили агроландшафти (див. рис. 1, 2, 3, 4).

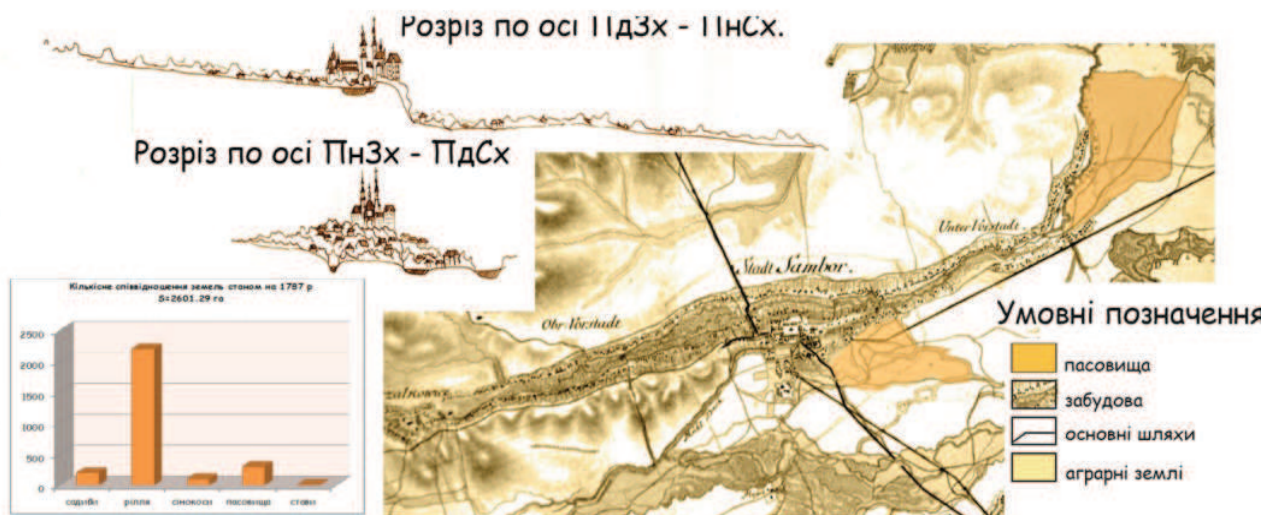

Рис. 1. Схема ландшафтно-просторової організації міста кін. XVIII ст. (Карта Міга 1779–1782рр.)

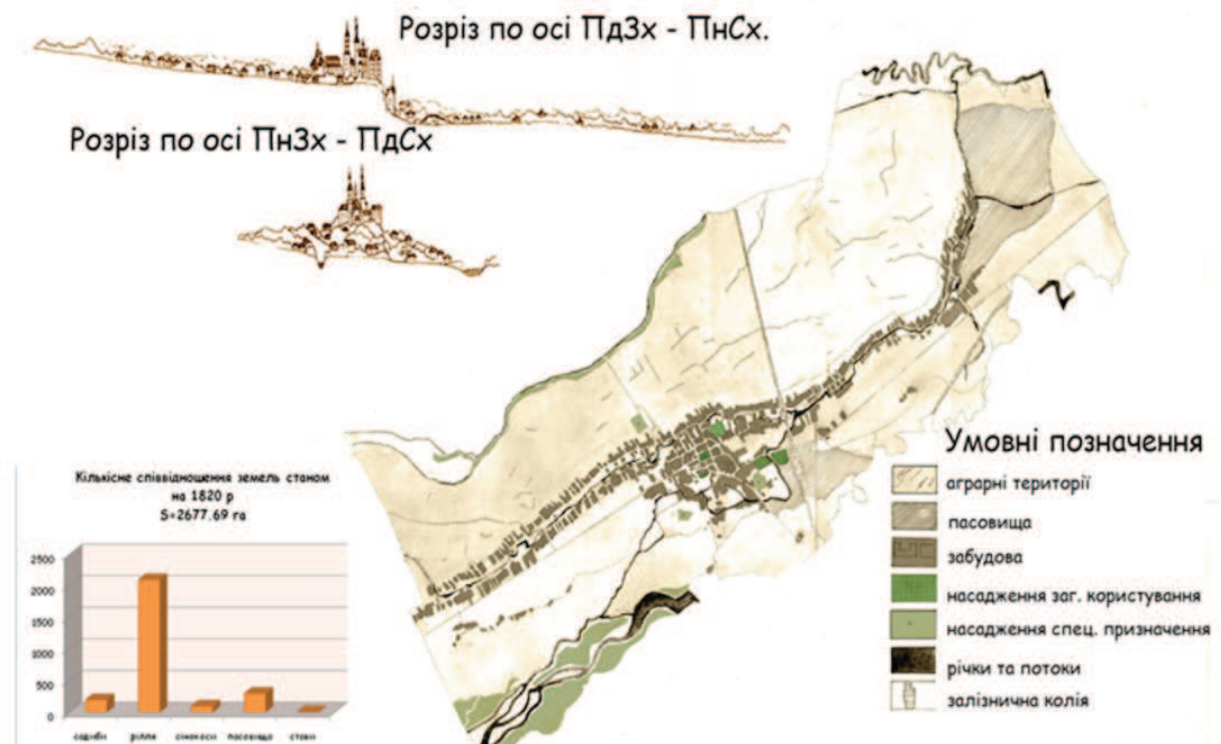
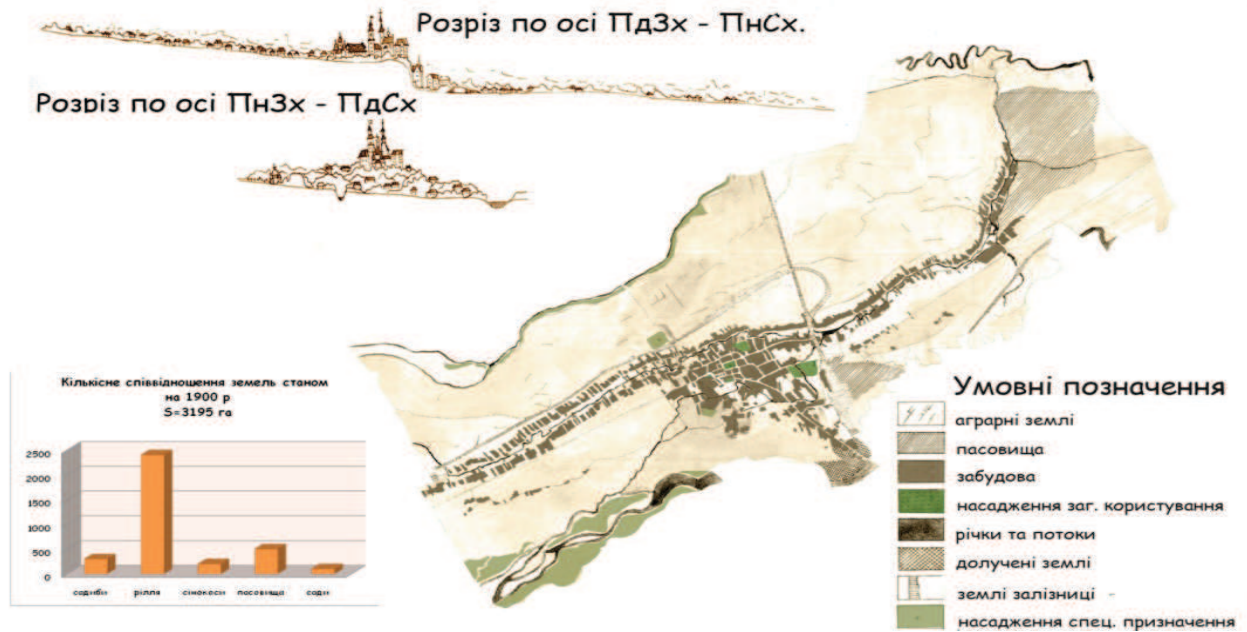
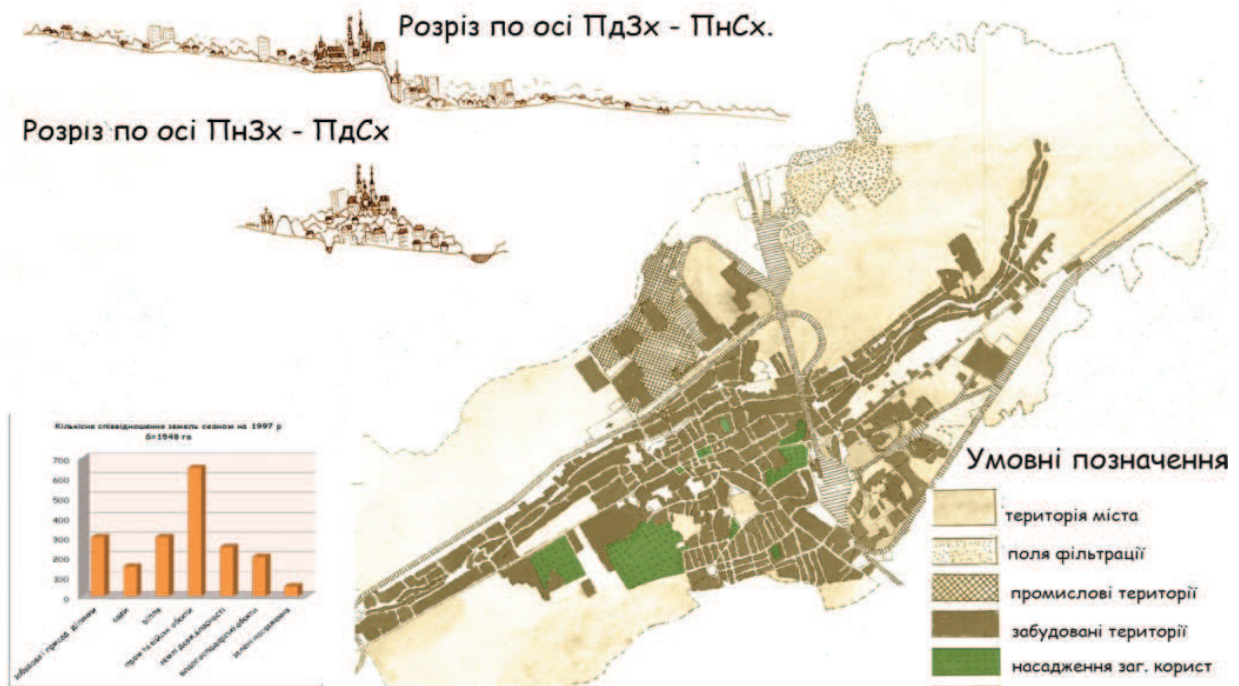

Рис. 2. Схема ландшафтно-просторової організації міста сер. XIX ст. (на підставі кадастральної карти ЦДІА у м. Львові ф.186. оп.10. об. 1235, 1236)

Рис. 3. Схема ландшафтно-просторової організації міста поч. ХХ ст. (на підставі кадастральної карти ЦДІА у м. Львові ф.186. оп.10. од. об. 1237)

Рис. 4. Схема ландшафтно-просторової організації міста кін. ХХ–поч. ХХІ ст. (на підставі топографічної карти 1974р.)

На сучасному етапі розвитку міста комплексна зелена зона міста складається з ядра і зовнішньої зони. В ядрі виділяють зелені насадження кварталів, у тому числі загального користування і спеціального призначення (вулиці, дороги), промислові території. Зовнішня зона для малих міст, у тому числі і для Самбора, становить 10 км і містить: заміську забудову, агроландшафти, дороги (залізничні, автомобільні), лісові масиви (лісопаркова зона, залісені угіддя, ползахисні та інші лісосмуги), прирічкові долини [1].

Список літератури

1. Кучерявий В. П. Урбоекологія / Кучерявий В.П. – Львів: Світ, 2002. – 440 с.
2. Краєзнавчий нарис. Самбір і Самбірщина / [Машура Г.М., Каднічанський Д.А., Каднічанський А.Г., Козар О.П].– Дрогобич: Коло, 2005.
3. Пархуць Л. Територіальна структура міст Бойківщини у басейні верхнього Дністра / Книга міст Галичини. Міждисциплінарні дослідження у містознавстві / Л. Пархуць // Вісник Державного університету «Львівська політехніка». «Архітектура». Серія: № 379, 1999.
4. Рабій Ю.Є. Княжий Город Самбір / Рабій Ю.Є. – Львів – Самбір – Ютика, 1998.
5. Семчишин В. Короткий хронологічний літопис м. Самбора / Семчишин В. – Самбір, 1992.
6. A.G.Z. T VI, Lwów, 1876, № II.
7. Motylewycz J. Miasta ziemi przemyskiej I sanockiej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku. – Przemyśl-Rzeszów, 1993. – S. 282.
8. Słownik Geograficzny Królestwa polskiego I innych krajów słowiańskich. T X. Warszawa, 1889. – S. 228.
9. Центральний державний історичний архів України у Львові ф.186. оп.10. од.об. 1235, 1236, 1237
10. Von Mieg. Galizien und Lodomerien 1779–1782. Wien Kriegsarchiv, B, IXa, № 5169

Проблеме развития малых городов в Украине уделяется мало внимания как в научных разработках и обоснованиях, так и в реальной действительности. К таким городам можно отнести и Самбор, который уже исчерпал свой территориальный потенциал, поэтому остро возникает проблема дальнейшего развития его территорий и прилегающих земель. Для рационального планирования территории города и окрестностей были исследованы урбанистические процессы города Самбор в период конца XVIII – начала XXI века и определены исторические, природные, урбозкологические и антропогенные факторы воздействия на ландшафтно-пространственную организацию территории города. На основании этого могут быть разработаны рекомендации относительно перспектив развития города и прилегающих земель, которые обеспечили бы сбалансированность природных и урбанизационных составных частей города.

Комплексная зеленая зона, открытые пространства, город, урбанизация.

To the problems of small towns in Ukraine is paid a little attention in scientific research and in reality. Sambir is one of this towns. It has exhausted his territorial potential, so important issue is the further development of town's areas and surroundings. For rational planning of the city and surrounding area was investigated principles of urbanization processes of Sambir from the end of XVIII - to the beginning of XXI century. Also was investigated the historical, natural, and anthropogenic, urban factors. On this basis, can be make recommendations for the perspectives of the city and surrounding lands, which would ensure balance between natural and urbanization of the city.

Complex green zone, open spaces, city, urbanization.